

Մեւ ու մտաւ յայտնիքէն գոթ, արեւելք ժողովի,
Մեր Հասարակութեան և Յայտնի Գործակալներէն կը շողաք,
Ձեր մանկերով կերպովեք նոր կամարներ խորանի,
Ձեր սիրտէն է որ կը մշխայ Բուզմանի մէջ անապակ...

Ձեր մարմիններն արիւնքն, բլբլբլբլբլբլ, առեւելք,
Իրենց երկար խաչերով, եղբայրական և հոգայ,
Մեծ թափօրով մը կարմիր, համարաներն խաւարի,
Արեւելքն պէտ անցան պատմութեան մէջ ապաղապ...

Ա՛հ, ձեր աչքերն իսկ հայտը, երկնայեան մը թիւում
Սարսափելի կուրծքի մը կը ժպտէին տարօրէն,
Երբ ձեր գլուխներն արիւնի ծաղիկներով պըտակուած
Խաչերուն վրայ կանգնէին ձեր անտաճան բոլորէն...

Ձեր արիւնքն լեզուիցան շերտերով թափանք,
Որովհետեւ ձեր մահն իսկ գիտնում էին մ'էր եղած,
Տառապանքի ըզգիմանք որ ձեր հոգին կ'որսոր
Ինչպէս ձեր խորունկ երազին մէջ թնալաւ...

Այն կըզոր կամք որուն պըրեմանքը քանակին
Ձեր շրթերէնցներ կը պէտ, ու ձեր սրտին աստղերուն
Մատուցներու պէտ բացաւ, քաղցրութեամբն ըստուներին...
Ձեր հասարակութեան լեզուին վրայ ձեր շողալու...

Ձեզի համար կը կանգնեմ այս Տաճարներն իրեկուան
Ողբերկով բողբողած, ժողովուն շող, անպահման,
Ո՛ր խաչերէնցներն անտաճան, փառանքներ, որոնց վրայ
Պարի զարմալ կեանքի ինչպէս մարմարեայ...

Ու Խորանները բոլոր պիտի դառնան ձեզ համար
Ուսումնական, որոնց վրայ թնալաւ քանակին
Ձեր մեծ խաչերը հոգայ պիտի կանգնեն զարմար,
Ստուներն իրենց նեւերով Անտաճութեան արեւուն...

« Արարի Կերպ »

(Արարի Կերպ)

ԱՐԱՅԻ-ԵՐԱՍԻ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆՆԵՐ

1. — Pierre Loti... Politicien, et Les Massacres d'Arménie. — 2. Ընդարձակ Գրքանի Երգարան.
3. Պատմագրագր, Ձայնագրագր, Հայկական Երգարան, երկրորդ ապագրութիւն:

Ա.

ՓԻԷՐԻ ԼՈՒԹԻ... ՓՈԼԻԹԻՍԻԷՆ Է ԼԷ ՄԱՍՍԱՐԱՅԻԿ ՏՄԱՐՄԵՆԻ — Երբ աւագակ մը յարձակ մեր վրան, ապառաժ քարծնիք մը կատարը թառած՝ զարկոճէ զմեզ, թունալից ումբեր արծաճէ մեր վրան, թնդանթանոճէ զմեզ, ջանայ ոչնչացնել... մենք ի՞նչ կ'ընենք, ո՞վ ընթերցողներ: Անտարակոյտ, վեր կ'ոստունըք իսկոյն, կը ձգտիրք անձնապաշտպանութեան, կը մարտնչիք, կ'ընդդիմամարտիք: Կը փորձեք փոխադարձ հարուածներ հասցնել անոր, և ի հարկին՝ նոյն իսկ սպաննել զայն: Եեանքի, Անձնապաշտպանութեան և Իրաւունքի թելադրութիւններէն կ'ընդդիմանաք...

Այդպիսի անիրաւ, ապաշտոն, ատելի աւագակ մը անխիղճ դերը կատարեք՝ հանդէպ հայ

ազգիս՝ Ֆրանսացի հեղինակալից գրելը Պ. Փիէր Լոթի, նա շատ տարիներէ ի վեր, և շատ անգամ, պաշտպան կանգնեցաւ անիծուած թուրք ազգին՝ դատապարտելով « Համամարտիրոս Ժողովուրդ մը »: Թուրք շատագոյն կրնան անոնք միայն որոնք ճանչցած չըլլան զայն մա՛տիկէն, մտած չըլլան անոր զանգուածին մէջ, զօճենթացի մը չափ անլուր մնացած ըլլան այդ արեւարբու երկրոստիներուն մշտակործան՝ զա՛գանային արայքներուն... Հետեապէ՛ս՝ ամենաբնական էր որ մեր ազգային լրագրիներն և ճառարանները — հայրենասիրական կորովով առկից, վիրամբանային իրենց գլուխը, լի բարեհաւանք խանձ գայրոյթով, ու յանդիմանէին անկորս հալածողը, իրենց գրչի սլաքը լարին ընդդէմ անխիղճ ամբարշտներու:

Ինչպէս յայտնի է գրավարժ ընթերցողաց, յոգնակի յօդուածներու և գրքոյկներու մէջ, (որոնք հրատարակուեցան հայերէնէ աւելի Ֆրանսերէն՝ որպէս զի ճշմարտութեան ծայրը լսելի ըլլայ նաեւ փիէր Լոթիի ընթերցողներուն, մեր թէ՛ բարեկամ և թէ՛ թշնամի Ֆրանսացիներուն), պատկանելի հատորիկ մ'է՛ վերջոյեղալ գիրքը, « Pierre Loti... Politicien, et les Massacres d'Arménie »: Ամէն անոնք որ հմուտ են գաղղիերէն լեզուին, պէտք է փութան ձեռք բերել այդ գիրքը և կարդալ, ոչ թէ միայն՝ ժամանակէ՛ն ծանրագին, չէ՛ գրուած զօրկ լուրժ տրամաբանութենէ, այլ նաեւ վասն զի գեղեցկապէս պատշաճ է, մանաւանդ թէ՛ նոյն իսկ սրբապատար մը հայրենասիրական, մանրամասնօրէն ծանօթանալ — մեր ետէն անբաժանելի — հայութեան ամէն ունեցած խնդիրներուն. — խնդիրներ՝ որոնք կենսական հարցը կը չօրհինքն՝ արդէն յոյացած և ահա օրատուր ծնանելիք մեր սիրելի Հայրենեաց՝ « Միացեալ Անկախ Հայաստան »: — Այդպէս, ուրեմն, ի նկատի ունենալով այն բարձր նպատակը (Հայրենեաց պատուի վրժարան, դրութեան) որով ձեռք առած է իւր կողմից գրելը վերջոյեղալ գրիկ հեղինակը՝ տեար Լ., Պարոնեան, մենք ալ կը յօժարինք մեր լուսնի ձգել, կարդալ սիրով և Հայրենեաց սիրովը վառ (բայց ֆրանսերէնի անձանթ) ազգակից եղբայրներու զանձանակին մէջ, — հաճախեալ մեծապատիւ Հեղինակին — հայացնելով գիրքը:

Բ.

ԸՆԴԱՐՁԱՆ ԳՐԱՅԻ ԵՐԳԱՐԱՆ: — Նախ կը յանձնարարենք մեր մեծապատիւ ընթերցողներուն սխալ չհասկնալ տիպոսը այս կարեւոր գրքին. « Ընդարձակ » ոչ թէ « Գրքանի » ն կը զուգի, այլ « Երգարան » ինչ, բայց խոհմտութիւն պիտի ըլլայ պատրաստել տալ նաեւ (լայնութեամբը փոքրածաւալ, սակայն) ստուարութեամբը ընդարձակ գրքան մը. գիրքը, իբրեւ մանրագիր կողմիկ տպագրութիւն մը և իւր նիւ...

* Jean Aicard, «Tant un peuple martyr» (տպ. Վահագն, Սուրբ Ղազար 1919, էջ 23, «Կարճ Գր.» 2).

թերու ճնտութեամբը ոսկեգործիկ, արծառի է այդ խնամքին, և ես, անշուշտ, միայն գո-վետ պիտի ունենայի առատածնունդու Պէրպէ-րեան Գրատան «Թիւ 5»-ին, էթէ խօսքը երգա-րան ի մը շուրջը չդառնար:

Ապահովապէս, շատեր կը համարին թէ ամե-նագիւրեմի բան մ'է ԵՐԿՐԱՐԻՆ հրատարակելը. բայց, ըստ իս, հիմնապէս կը սխալին: Ես պիտի ըսեմ որ շատ աւելի դիւրին է ընտիր գիրք մը գրել, քան թէ երգարան մը տպագրել պատշա-ճօրէն: Եթէ գրականութիւնը թագաւորութիւն մ'ըլլար ու ես անոր ցարը — պիտի վերապահեայ իրաւունք մը հռչակէի երգարաններու հրատա-րակութիւնը:

Ի՞նչ են երգարանները, (կամ աւելի ուղիղ՝ Ի՞նչ պէտք են ըլլալ) — Հատընտիր քերթուած-ները, — Կաճառ մը Հնդկականներու Հետեապէս՝ Գրչափ հմտութիւն, Գրքան խնամք պէտք է ու-նենայ վայելչապէս գործիչ կարենալու համար մէջ հեղինակի հետ, որոնք իւրաքանչիւր ունի իւր սեպհական պահանջները՝ տիրապայել իրա-ւունքներով: Ինչպէս յայտնի է «Բազմապէս»-ի յարգող ընթերցողներուն, (Հայր Ալիշանի «Երգ ու գնացք»-ին պատճառաւ), առիթ ունեցած եմ սկզբէն ի վեր ցարը հրատարակուած երգարան-ներու զոյգ մը տասնեակներ աչքէ անցնելու: Անոնք կը վիտան վրիպակներու բազմութեամբ: Աւելորդ է երկարաբանել: Ահաւաստի անոնց ամե-նէն վերջինը, որուն նախընթացն եղաւ, ի Կ. Պոլիս, Զարգարեան եղբայր հրատարակութիւնը, զեռ քիչ առաջ, այն ալ ոչ անարժան քննադա-տուելու, ուստի, այս տողերս գրելով դիտումն չունիմ գգուշացնել ունկնդիրներս, — չմտնել Պէր-պէրեան Գրատուն, այլ ընդհակառակն, — ցորքան չունինք հրապարակի վրայ՝ անտուգանսելիս:

Իբրեւ նմուշիկ «Ընդարձակ»-ի վրիպակներուն՝ թող բաական ըլլայ ամփոփել հոս միայն «Բնա-փորտուան»-ի աղաւաղումները:

Հախ՝ օտարական վերնագիրը՝ «ԼԵԱՅԻՐ ՄԱՐՏԻ», փոխանակ «Երկ տ ԳՆԱՅԻՐ» կայլին:

... «Վաշտն ի վար» (պէտք էր ըլլալ վայր) — «արիւնք յեանկը», ուղիղ. «յեանկըն»՝ «նդհա-նոր» ուղիղը՝ «նդ հանոր»...

Որք երկնաւորին պատկին էք կարօտ,

Ո՞րք երկնաւորի փառաց երկնաւորդ.

Իսկապէս խանգարած է երկրորդ տողը (ինչ-պէս յիշած ենք այլուր). պէտք էր ան ըլլալ՝

Որք երկնաւորի պատկին էք կարօտ (կամ անկիտո),
Ո՞ր երկնաւորի փառաց երկնաւորդ,

Ինչպէս գիտենք, այլ է շորքին (= հարքն, դորքն, ձամբայ քանալ), և այլ Յորքն (= Առատացնել, շատցնել):

Մի՛ ձախ մի՛ չալ՝ ուղիղն է Ժխտական շնչողով Մի՛ ձախ մի՛ չալ:

Պատմագրուել, ուղիղը՝ Դառնալուտու:

Պարսկի կերկրու (հ աւելորդ):

... անհարք ի քոյ խաւարի, հարկ է ուղ-ղել խոյ:

... ցաւառնեցաւ դրօշն հայերս, (ի սպառ սխալ) պէտք է ուղղել՝ դրօշուն յայերս:

... յուրաստորկալ, (մի՛ մոռնաք ուղղել՝ յու-րաստ կոյ):

Գոռան կորդիրք, Մասիս սարսն, — պէտք էր ըլլալ՝ Գոռան կորդիրք. Մասիս սարսն. —

Տպ. «Տատանին քաշնակք» յսան է շոինդն [պարոյն]

Ուղիղ՝ «Տատանին քաշնակք յսան է շոինդն [պարոյն].

Տպ. «Հնապ... բերայաղթ ձիր»...
Ուղիղ. «Հնապ... բերայաղթ ձիգ»...

Տպ. «Երեսնիւք յիսնիւք հարդիւր բերս հագար»...
Ուղիղ. «Երեսնիւք հարդիւր բերս» են.

Տպ. «Հարգել կատիունս», ուղիղ՝ «կատս- [փունս].

Տպ. «գարտոս» ուղղ. «գարտոսը»

Տպ. «ըզպարս», ուղղ. «ըզպարսը»

Տպ. «գոսկրոտին», ուղղ. «գոսկրոտին»

Տպ. «տաւցոյք», ուղղ. «տարցոյք»

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,

Տպ. «Պարսկաւան», ուղղ. «Պարսկաւան»,